אבינו מלכנו

הרב אהרון איזנטל

הכינויים שאנו מכנים את רבש"ע מעידים על הדרך שבה אנחנו נפגשים עימו. המאמר הבא מבקש להראות את מהותם של הימים האלה דרך אחד מהכינויים שאנחנו מכנים את הקב"ה במיוחד בימים אלו והוא 'אבינו מלכנו'.

ימי שמחה ושגב

מכל חגי ישראל מתבלטים הימים הנוראים בקושי שהם גורמים לכל המנסה להגיע לתפיסת מהותם. התורה לא חשפה במפורש את עניינם ומפני כך אנו חיים בסתירה פנימית. מצד אחד - אלו ימי חג, ואפילו ימי שמחה, וכפי שאמרו עזרא ונחמיה לשבי הגולה בראש השנה: "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם". ומצד שני - הימים הללו מלווים בהרגשה של אימת הדין. כבר הכינוי "ימים נוראים" מעורר את חוסר ההבנה של אופי הימים. ברור כי המילה "נורא" אינה מופיעה כאן, כמו בתורה כולה, במובן של הטלת פחד ואיום כי אם בשל מה שאנו מכנים כ"נשגב". הימים הללו הם ימים מלאי שגב והוד, שהרי הם ימים של פגישה עם רבונו של עולם.

שמו של הקב"ה

השתמשנו בכינוי "רבונו של עולם" ל"אדון העולם" אך אין זה שמו היחיד של הקב"ה בימים הנוראים. משה רבינו ביקש מה' במעמד הסנה שיאמר לו את שמו לפני שהוא בא לבני ישראל, וכך טען: כשאבוא אל בנ"י ואומר להם שאלהי אבותיהם שלח אותי אליהם, הם בודאי ישאלו אותי "מה שמו?" (שמות ג', יג) צריך להבין מה פירושה של שאלה זו. במדרש תנחומא (תחילת פ' ויקהל) נאמר: "שלשה

שמות נקראו לו לאדם, אחד מה שקוראים לו אביו ואמו, ואחד מה שקוראים לו בני אדם, ואחד מה שקונה הוא לעצמו". שם שניתן לו לאדם בלידתו, מכיל בתוכו משאלות, זכרונות או כבוד לדורות קודמים. השם שניתן לאדם על ידי בני האדם הוא האופן שבו תופסים הבריות את האדם. והשם השלישי "מה שקונה הוא לעצמו" - מבטא את הזהות העצמית האמתית של האיש. מסיים המדרש: "טוב מכולן מה שקונה הוא לעצמו", כי הוא השם האמתי. מה, אם כן, שמו של הקב"ה? תשובת ה': "אהיה אשר אהיה"- 'אהיה עמם בצרה זו ואהיה עמם בשעבוד מלכויות' (רש"י שם) היא בעצם תשובה של "אין לי שם". וכך אומר התנחומא שהקב"ה השיב לו שאי אפשר לקרוא לי בשם כי אי אפשר להכיר את עצמותי אלא לפי מעשי אני נקרא (ועיי"ש בפס' טו), כלומר לפי איך שאתם תופסים אותי[1].

אין לנו מלך אלא אתה

מה, אם כן, "שמו" של בראש השנה? כיצד אנו "תופסים אותו" ביום זה? בראש השנה אנו פונים אליו בתואר "אבינו מלכנו". לכאורה 'אבינו' מבטא קירבה וחיבה ומכאן תנועת השמחה - המפגש עם האב, ואילו 'מלכנו' מבטא ריחוק וחרדה, "ומלך המשפט יעמיד ארץ" ומכאן תנועת האימה. אם כן, לפנינו שתי תנועות נפש סותרות וכאמור זו התחושה המעורבת בימים הנוראים: שמחה ואימת הדין.

אבל אפשר להתבונן על הדברים אחרת. ישנו ניגון חב"די על המילים "אבינו מלכנו, אין לנו מלך אלא אתה" ששרים אותו גם בישיבה, וכששרים - תשימו לב - חוזרים כמה פעמים על המילים "אין לנו מלך", ורק אחר כך משחררים את האומֵר "אלא אתה". והדבר תמוה. חסידים מסבירים זאת שבאמת בערב ראש השנה הקב"ה כביכול מסתלק, בפנימיות, ממלכותו הרצון והתענוג שלו להיות מלך מסתלק, כביכול יש רגע ש'נמאס' לו ח"ו מהעולם. וכל העבודה שלנו בראש השנה היא להביא לכך שימשיך וירצה עוד פעם להתענג ולהיות מלך. לכן תוקעים בשופר- להכריז שאנו ממליכים אותו, ולכן ומאריכים בתפילה שכל עניינה מלכויות על מנת

[1] ואכן, השמות האלהיים שמופיעים בתורה מבטאים את התפתחות הקשר והתפיסה באלהות במהלך הדורות: הבורא נקרא א-להים, שמשמעו - חוק, סדר. וכשהוא בורא את האדם ומתחיל לדבר עמו הוא נקרא ה' א-להים. כאשר הוא מחליט להתערב במציאות הוא נקרא בשם הוי"ה. כשאברם מבין מי הוא ומקבל אותו כריבון הוא נקרא בשם אדנות, כשה' מבטיח הוא נקרא אל שדי, וכשהוא מקיים הבטחותיו הוא נקרא "אני ה'". כשהוא פועל במסגרת מדינית הוא נקרא "ה' צבאות" וכשהוא ממשיך לקיים הבטחותיו אע"פ שהאומה פושעת כנגדו הוא נקרא "קדוש ישראל". בימי בית שני, כשהשכינה לא שורה בשלמות, אנו מוצאים שהחכמים קוראים לו "שמים" ואחר החורבן הוא נקרא "הקדוש ברוך הוא" כי הוא אינו מתגלה במציאות - הוא קדוש ונבדל.

שהקב"ה לא יעזבנו. ולכן חוזרים בניגון כמה פעמים על "אין לנו מלך" ומתוך הכרה של חומרת מצב זה, אנו ממשיכים "אלא אתה" ומפצירים בו שימשיך מלכותו. והרי אין מלך בלא עם ולמלך יש אחריות כלפי העם. "אבינו מלכנו" - אב דואג לבנו, וגם מלך דואג לעמו, ומבחינה מסוימת אחריות המלך גדולה יותר. ואם הוא דואג לעם - העם צריך לדאוג גם לו. וראשית הדאגה היא מה יהיה אם הוא יסתלק מעמנו. זהו ביטוי הניגון: הדאגה הכפולה והמכופלת "מה יהיה" הכוללת את הדאגה מי יגלה מלכותו של הקב"ה בעולם.

ואחרי שה' מצדיק אותנו, אנו מכריזים על סדר ההתגלות האלוקית בעולם בברכת "שופרות". תחילתה בהתגלות של מתן תורה ואחריתה בימות המשיח. בכך אנו מצדיקים את קיומו של העולם כולו. ישנה מטרה שאליה כולנו מחוייבים והיא הסיבה לקיומו של העולם. כך אנו מקיימים את "דע מאין באת" - מקול השופר במתן תורה בהר סיני, "ולאן אתה הולך" - לקול שופרו של משיח.

בשבילי נברא העולם

המשנה בסנהדרין קובעת: "חייב כל אחד ואחד לומר בשבילי נברא העולם". כל אחד ואחד מאתנו הוטבע במטבע אחר, יש לו צורה מיוחדת, אישית משלו. ביום הרת עולם חייב כל אחד לומר "בשבילי נברא העולם!" כל העולמות, כל הקוסמוס - בשבילי!

כשאנו אומרים זאת איננו עומדים עם חזה נפוח שהרי "מה נאמר לפניך השם... הלא כל הגיבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו". אבל אנחנו לא איזושהי תולעת, אנחנו צלם אלוקים, אנחנו צבאו של ה'. שווה לברוא עולם שלם בשביל כל אחד מאיתנו. אנחנו בניו של מקום!

אנחנו יודעים שביום הזה נקבעים מאורעות השנה, במיוחד הכלליים, האם תהיה זו שנת חרב ח"ו או שנת שלום, שנת רעב ח"ו או שנת שובע, וגם הבריות נפקדים בו להזכירם לחיים ולמוות.

הבה נישא תפילה מעומק הלב שעם ישראל יוושע בגאולת עולמים ואך טוב וחסד ירדפונו כל הימים, ונכתב כולנו, עם כל בית ישראל, בספרם של צדיקים גמורים ככתוב "וכל עמך צדיקים" וממילא נחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום.

*הרב **אהרון איזנטל**, ר"מ בישיבת הגולן ורב הישוב חיספין*